

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ | ՀԱՅԱՍՏԱՆ

**MEDIA
OWNERSHIP
MONITOR**



Մեդիայի սեփականության մոնիտորինգ – Հայաստան
Հոկտեմբեր 2025

«Հետաքննող լրագրողներ» ՀԿ/«Հետք»

«Հետքը» ինտերնետային պարբերական է, գործում է 2001 թվականից Երեւանում: Այն հիմնադրել է «Հետաքննող լրագրողներ» հասարակական կազմակերպությունը: Համարվում է Հայաստանի առաջատար հետաքննական լրատվամիջոցը: Կենտրոնացած է կոռուպցիայի, հանցավորության, փողերի լվացման եւ այլ թեմաների վրա, պարբերաբար մեջբերվում է հայաստանյան եւ միջազգային լրատվամիջոցների կողմից:

«Հետքի» բացահայտումների արդյունքում տեղի են ունեցել բարձրաստիճան պաշտոնյաների հրաժարականներ, դրանց հիման վրա հարուցվել են քրեական գործեր, Հայաստանի Հանրապետությանն են վերադարձվել ապօրինի սեփականաշնորհված՝ պետական հուշարձան համարվող շենքեր, հողատարածքներ, խոշոր գումարներ:

2019-ից «Հետաքննող լրագրողներ» կազմակերպությունն իրականացնում է «Հետք մեդիա գործարան» կրթական ծրագիրը: Այն հետաքննական լրագրության դպրոց է, որի նպատակը երիտասարդ հետաքննող լրագրողներ պատրաստելն ու նորարարական մեդիա արտադրանք ստեղծելն է:

2021-ին «Հետքը» նախաձեռնել է InFact/Փաստացի հարթակը, որը միավորում է փաստերի ստուգմամբ զբաղվող հայաստանյան մի շարք լրատվամիջոցների և նախատեսված է ոչ միայն լրագրողների, այլև փաստերի ստուգմամբ հետաքրքրվող այլ անձանց համար:

«Հետքը» անդամակցում է Հետաքննող լրագրողների միջազգային կոնսորցիումին (ICIJ), Կազմակերպված հանցավորության և կոռուպցիայի լուսաբանման նախագծին (OCCRP), Լրագրողների եվրոպական ասոցիացիային (AEJ), Հետաքննական լրագրության գլոբալ ցանցին (GIJN) եւ Արեւելյան Եվրոպայի լրագրողների ցանցին:

2025-ին «Հետքը» միացել է «Լրագրողներ առանց սահմանների» կազմակերպության Լրագրողական վստահության նախաձեռնությանը (Journalism Trust Initiative, JTI):

Գլոբալ Մեդիա Ռեգիստր

Գլոբալ Մեդիա Ռեգիստրը (GMR) հավաքում, համակարգում և տրամադրում է հանրային կամ ինքնահայտարարագրվող աղբյուրներից ստացված տվյալների շտեմարաններ ու համատեքստային տեղեկատվություն աշխարհի տարբեր երկրների մեդիա կազմակերպությունների մասին:

GMR-ի նպատակն է տեղեկատվական դաշտում բարձրացնել թափանցիկությունը, հաշվետվողականությունը և պատասխանատվությունը՝ նպաստելով թե՛ մարդկային, թե՛ ալգորիթմային որոշումների որակի բարելավմանը: Այն ծառայում է բոլոր շահառուներին՝ քաղաքացիներից և սպառողներից մինչև կարգավորող մարմիններ, դոնորներ, ինչպես նաև մասնավոր հատված՝ գովազդատուներ, հարթակներ և բովանդակություն տարածողներ:

Որպես սոցիալական ձեռնարկություն՝ Գլոբալ Մեդիա Ռեգիստրն այս հանրային ծառայությամբ նպաստում է տեղեկատվության և արտահայտվելու ազատության զարգացմանը ողջ աշխարհում:

Կազմակերպությունը հիմնադրվել է որպես «Մեդիայի սեփականության մոնիտորինգ» (Media Ownership Monitor) ծրագրի շարունակություն և ներկայումս գործում է որպես շահույթ չհետապնդող ընկերություն՝ գրանցված Գերմանիայի օրենսդրության ներքո:

Մեդիայի կենտրոնացման և սեփականության վերաբերյալ օրենսդրությունը, դրա կիրառումը, դիտարկումը և թափանցիկությունը

Այս փաստաթուղթը «Լրատվամիջոցների սեփականության մոնիտորինգ» ծրագրի ուղեցույցն է: Ծրագիրն իրականացնում է «Գլոբալ Մեդիա Ռեզիստոր» կազմակերպությունը:

Նախաբան և ընդհանուր դիտարկումներ

«Լրատվամիջոցների սեփականության մոնիտորինգ» ծրագիրը հանրորեն հասանելի և շարունակաբար թարմացվող տվյալների բազա է, որում ներկայացված են տվյալներ լրատվամիջոցների սեփականատերերի և բաժնետերերի մասին, այդ թվում՝ սեփականատերերի կապը այլ կազմակերպությունների հետ: Ծրագրի նպատակն է ապահովել լրատվամիջոցների սեփականատերերի թափանցիկությունը, որն անհրաժեշտ է բազմախոհության և կարծիքների բազմազանության պաշտպանության համար:

Մեդիա ոլորտի իրավական գնահատականն ապահովում է հավաքագրված տվյալների համատեքստայնացումը, քանի որ ցույց է տալիս իրավական միջավայրը և իրավական կարգավորումը՝ որպես լրատվամիջոցների սեփականության կառուցվածքը ձևավորող գործոններ: Այսպիսով, գնահատման հիմնական խնդիրներն են ՉԼՄ-ների կենտրոնացման վերաբերյալ օրենսդրությունը, դրա կիրառումը, մոնիտորինգը և սեփականության թափանցիկությունը: Քանի որ այնպիսի փոփոխականներ, ինչպիսիք են գովազդի կարգավորումը և լիցենզավորումը, նույնպես ազդում են սեփականության վրա, պետք է նաև հաշվի առնել որոշ ընդհանուր բնույթի խնդիրներ, որոնք վերաբերում են ազգային առանձնահատուկ պայմաններին:

Քանի որ բազմակարծությունը և լրատվամիջոցների կենտրոնացումը քաղաքական գործիչների, կարգավորող մարմինների, հետազոտողների և ՀԿ-ների օրակարգում հրատապ թեմաներ են, կան մի քանի ուսումնասիրություններ և ցուցիչներ, որոնք մի փոքր այլ ուշադրության կենտրոնում են: Տվյալները մատչելի և համադրելի դարձնելու համար մենք վերլուծել ենք այս ոլորտում ամենակարևոր ցուցիչները, այնքանով, որքանով դրանք նպաստում են մեր նպատակին: Քանի որ այդ ցուցիչներով գնահատվում է նաև ՉԼՄ-ների իրավական վիճակը երկրներում, մեր խնդիրներն ու ցուցանիշները սույն ուսումնասիրության մեջ հիմնականում հիմնված են ՉԼՄ-ների բազմակարծության մոնիտորինգի ցուցանիշների վրա, որոնք ստացվել են ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող ՉԼՄ-ների եւ ՉԼՄ-ների ազատության (CMPF) Եվրոպական համալսարանական ինստիտուտի կողմից, ինչպես նաև ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կողմից մշակված «ՉԼՄ-ների զարգացման ցուցանիշների» աշխատանքի հիման վրա, Եվրոպայի խորհրդի՝ մեդիա սեփականատիրության չափման մեթոդաբանության վերաբերյալ հետազոտության, գերմանական Ֆրիդրիխ Էբերտ հիմնադրամի մեդիաբարոմետրի և Access INFO-ի հետազոտության վրա, որը վերաբերում է սեփականության թափանցիկությանը:

Սույն ուսումնասիրությունը բաժանված է երկու բաժինների: Առաջինը նկարագրական է, որում ներկայացված են ներկա իրավիճակը և, մասնավորապես, սեփականության իրավական կարգավորումը և իրավական նորմերի կիրառման պրակտիկան: Երկրորդը ցուցիչների ցանկն է, որում ցուցիչները գնահատվում են «այո» և «ոչ» գնահատականներով:

ԲԱԺԻՆ 1. Լրատվամիջոցների կենտրոնացման և սեփականության վերաբերյալ օրենսդրությունը, դրա կիրառումը, դիտարկումը և թափանցիկությունը

1.1. Իրավական համակարգը

- Ո՞ր օրենքները պետք է կանխեն լրատվամիջոցների կենտրոնացումը և մենաշնորհները: Օրենքների աստիճանակարգում ո՞ր մասում է կարգավորվում լրատվամիջոցների կենտրոնացման խնդիրը (օրինակ՝ Սահմանադրություն, Քաղաքացիական օրենսգիրք, հատուկ օրենքներ կամ հրամանագրեր, ազգային/տարածաշրջանային իրավական փաստաթղթեր):

ՀՀ իրավական համակարգում բացակայում է ՀՀ-ների կարգավորման և վերահսկողության համապարփակ նորմատիվ իրավական բազա՝ հարմարեցված ժամանակակից մեդիաարդյունաբերությանը և օրենսդրության այլ ոլորտներում կոռուպցիայի կանխարգելման արդեն գոյություն ունեցող մեխանիզմներին: Տեսալսողական մեդիայի մասին օրենսդրության մեջ չկան լրատվամիջոցների հորիզոնական, ուղղահայաց եւ խաչաձեւ սեփականության խնդիրները կարգավորելու իրավական հիմքեր եւ համապատասխան մեխանիզմներ, մեդիա կազմակերպությունների սեփականության եւ վերահսկողության գնահատման չափանիշներ, գույքային, ֆինանսական կամ քվեարկության այնպիսի մեխանիզմներ, որոնք հնարավորություն են տալիս իրականացնել վերահսկողություն, տարածել ուղղակի կամ անուղղակի ազդեցություն լրատվամիջոցների ռազմավարական նպատակների, կազմակերպության ներսում որոշումների կայացման վրա: Տեսալսողական մեդիայի մասին օրենսդրությունը չի նախատեսում իրավական հիմքեր և ընթացակարգեր, որոնք թույլ են տալիս կարգավորող մարմնին կանխել լրատվամիջոցների միաձուլումները կամ ձեռքբերումները, որոնք կարող են բացասաբար ազդել լրատվամիջոցների բազմակարծության կամ մեդիա բովանդակության բազմազանության վրա: Կարգավորող մարմինը նաև չունի հնարավորություն նախօրոք գնահատելու նախապատրաստվող որևէ համակենտրոնացման իրական կամ ակնկալվող ազդեցությունը բազմակարծության և լրատվամիջոցների բազմազանության վրա, ինչպես նաև ձեռնարկելու համապատասխան միջոցներ, օրինակ՝ ներկայացնելու առաջարկություններ կամ կայացնելու համապատասխան որոշումներ տվյալ միաձուլումը կամ ձեռքբերումը թույլատրելու կամ մերժելու մասին:

Տեսալսողական մեդիայի մասին օրենսդրությունը^[1] միայն արգելում է տեսալսողական մեդիա ծառայություններ մատուցող կազմակերպություններին ունենալ երկուսից ավելի հեռարձակման լիզենզիա: Ինչ վերաբերում է սեփականության բացահայտմանը, «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքը պարտավորեցնում է տեսալսողական մեդիա ծառայություններ մատուցողներին բացահայտել իրենց սեփականատերերին, բաժնետերերին, իրական շահառուներին, ներկայացնել եկամուտների մասին մանրամասն հաշվետվություն: «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» օրենքը, որը կարգավորում է բոլոր իրավաբանական անձանց պետական գրանցման ընթացակարգերն ու հիմքերը Կառավարության ենթակայության տակ գտնվող պետական գրանցամատյանում, սահմանում է նաև բացահայտման արդյունավետ պահանջներ, որոնք պարտավորեցնում են լրատվամիջոցներին բացահայտել իրենց սեփականատերերի և իրական շահառուների վերաբերյալ էական տեղեկություններ, որոնք հիմնականում հասանելի են հանրությանը:^[2]

«Չանգվածային լրատվության մասին» օրենքը^[3] պարտավորեցնում է տպագիր և առցանց լրատվամիջոցներին բացահայտել տեղեկատվություն այն իրավաբանական անձանց մասին, որոնք ղեկավարում են լրատվամիջոցները և հարթակները: Այս օրենքը, ընդհանուր առմամբ, նպաստում է լրատվամիջոցների կենտրոնացման կանխարգելման գործիքներին:

«Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքն^[4] ունի հակամրցակցային նորմեր, որոնք կարող են արդյունավետ օգտագործվել զանգվածային լրատվության միջոցների կենտրոնացման դեմ, սակայն դա արդյունավետ կլինի այն դեպքում, երբ տեսալսողական մեդիայի մասին օրենսդրության մեջ նույնպես առկա լինեն համապատասխան նորմեր: Դրանք, սակայն, բացակայում են: Քրեական օրենսգիրքը^[5] քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում ՉԼՄ-ների կողմից պետական գրանցամատյանում իրական սեփականատերերի կամ շահառուների մասին տեղեկությունները բացահայտելուց հրաժարվելու համար (տես վերևում):

«Փողերի լվացման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին»^[6] օրենքում ներկայացված է «իրական շահառուների» իրավական սահմանումը, ըստ որի՝ «իրական շահառուներ» են այն ֆիզիկական անձինք, որոնց անունից կամ օգտին որոշումներ են կայացվում, իրականացվում են գործարքներ կամ ձեռնարկատիրական գործունեություն: Իրավաբանական անձի իրական շահառու է համարվում իրավաբանական անձի, գործարքի կամ գործարար հարաբերությունների նկատմամբ փաստացի վերահսկողություն իրականացնող ֆիզիկական անձը, և/կամ ում օգտին է իրականացվում գործարքը կամ գործարար հարաբերությունը, կամ ձայնի իրավունք ունեցող անձը, որը տիրապետում է իրավաբանական անձի բաժնետոմսերի կամ քվեարկող բաժնետոմսերի (բաժնեմասերի, փայերի, այսուհետ՝ բաժնետոմսեր) 20% -ը:

Վերը նշվածները Ազգային ժողովի կողմից ընդունված օրենսդրական ակտեր են, որոնք բխում են ՀՀ սահմանադրությունից:^[7] Սակայն, Սահմանադրությունը չի տրամադրում ՉԼՄ-ների համակենտրոնացման կանխարգելման նորմեր, այլ սահմանում է հակամենաշնորհային նորմեր և արդար շուկայական մրցակցության սկզբունքներ:

Որ տեսակի լրատվամիջոցներն են կարգավորվում, և որոնք չեն կարգավորվում: Արդյոք թվային լրատվամիջոցները կարգավորվում են:

«Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքը տարածվում է վերգետնյա հեռուստատեսության և ռադիոյի գործունեության վրա, ներառյալ արբանյակային և կաբելային հեռուստատեսությունը: Այն չի կարգավորում կաբելային և արբանյակային մեդիաձառնալուծությունները, որոնք հիմնականում օգտագործում են ինտերնետային բովանդակություն, ինչպիսիք են YouTube-ում կամ այլ ինտերնետային հարթակներում բովանդակություն տեղադրելը: «Զանգվածային լրատվամիջոցների մասին» օրենքը տարածվում է տպագիր, առցանց հրատարակությունների և սոցիալական մեդիայի վրա: Սակայն, այս լրատվամիջոցները չունեն կարգավորող մարմին: Թվային (առցանց) լրատվամիջոցները նույնպես չեն կարգավորվում:

Եթե բացակայում է համապատասխան օրենսդրությունը, կամ գոյություն ունեցող օրենսդրությունը բավարար չափով չի կարգավորում խնդիրը, առկա է, արդյոք, ընթացքի մեջ գտնվող օրենսդրական բարեփոխումների գործընթաց: Ինչպիսին է քաղաքական գործընթացի ստատուս քվոն:

2025 թվականի ապրիլին Հեռուստատեսության և ռադիոյի հանձնաժողովը քաղաքականության մշակման մասին մի փաստաթուղթ է ներկայացրել Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարություն, որով առաջարկել է փոփոխություն կատարել «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքում և դրանում ներառել լրատվամիջոցների սեփականության համակենտրոնացման կանխարգելման արդյունավետ նորմեր ԵՄ Նախարարների կոմիտեի՝ Լրատվամիջոցների բազմախոհության և լրատվամիջոցների սեփականության թափանցիկության մասին CM/Rec(2017)x)xx հանձնարարականի հիման վրա: Այս հարցի շուրջ ձևակերպված քաղաքական կոնսենսուս դեռ գոյություն չունի, բայց նման նախաձեռնությունն, ընդհանուր առմամբ, համընկնում է իշխող քաղաքական կուսակցության հակակոռուպցիոն քաղաքականության հետ:

Ինչպես են լրատվամիջոցների կենտրոնացման մասին հարցերը սահմանված օրենսդրության մեջ (օրինակ՝ փոխհատվող սեփականություն, լսարանի մասնաբաժին, համախառն շրջանառություն, հասույթ, կապիտալի մասնաբաժին կամ քվեարկության իրավունք): Ընտանիքի անդամների վրա տարածվում են, արդյոք, շահերի բախման նորմերը: Ինչպես է նրանց կապը սահմանված սեփականության իրավական սահմանման մեջ:

«Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքը հիմնականում կենտրոնացած է փոխհատվող սեփականության վրա: Օրենքի 18-րդ հոդվածը սահմանում է, որ մեկ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը չի կարող լինել երկուսից ավելի լիցենզավորված տեսալսողական ծառայություններ մատուցող կազմակերպության հիմնադիր կամ բաժնետեր: Այս պայմանը այնուհետև սահմանում է հավելյալ սահմանափակումներ տարածքային սկզբունքի հիման, ըստ որի՝ մեկ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը կարող է լինել ոչ ավելի, քան երկու հանրապետական և մայրաքաղաքային, կամ հանրապետական և մարզային կամ մայրաքաղաքային և մարզային արտոնագրերի կրող: Սակայն, այս կարգավորումը չի տարածվում ռադիոընկերությունների վրա: Իսկ այնպիսի կոնցեպտներ, ինչպիսին են լսարանի մասնաբաժինը, շրջանառությունը, հասույթը, կապիտալի մասնաբաժինը կամ ընտրելու իրավունքը, բացակայում են «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքում:

«Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքը սահմանում է «փոխկապակցված անձ» հասկացությունը, որի շրջանակում սահմանված են ծնողը, ամուսինը/կինը, երեխան, քույրը և եղբայրը: Նման սահմանումներ կան նաև այլ օրենքներում, որոնք կարգավորում են շահերի բախման իրավիճակներ, օրինակ՝ Հարկային օրենսգիրքը,^[8] որում «փոխկապակցված անձը» ներառում է, ի թիվս այլ իրավիճակների, նաև այնպիսի իրավիճակ, երբ մի անձը ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն կառավարում է այլ անձի (ֆիզիկական կամ իրավաբանական) գործունեությունը, մասնաբաժինը, ակտիվները և այլն, և որում ֆիզիկական անձին է պատկանում, ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն, իրավաբանական անձի ավելի քան 20 տոկոս մասնաբաժինը, հիմնադիր կապիտալը և այլն:

«Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքը արգելում է ՀՀ նախագահին, Կառավարության անդամներին, դատավորներին, համայնքային մարմիններին և «նրանց փոխկապակցված անձանց» լինել հեռարձակող կազմակերպության հիմնադիրներ կամ բաժնետերեր (15-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

Արդյոք օրենսդրությամբ սահմանված է ուղղահայաց ինտեգրումը (օրինակ՝ մեկ անձի, կազմակերպության կամ խմբի կողմից արժեքային հասույթի կարևոր տարրերի նկատմամբ վերահսկողությունը (օրինակ՝ արտադրանքը, ագրեգացիան, բաշխումը և դրանց հետ կապված ոլորտները, ինչպես, օրինակ, գովազդը կամ հեռահաղորդակցությունը): Ինչպես է դա կատարվում:

«Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենսդրությունն ուղղակիորեն չի սահմանում ուղղահայաց ինտեգրման սկզբունքը: «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» օրենքը սահմանում է «տնտեսվարող սուբյեկտների համակենտրոնացում» հասկացությունը (հոդված 8), ըստ որի՝ համակենտրոնացում է այնպիսի սուբյեկտների միացումը, միաձուլումը, ակտիվների ու բաժնեմասերի ձեռքբերումը, մտավոր սեփականության ձեռքբերումը, փայաբաժնի ձեռքբերումը, գործարքներ, որոնց միջոցով մի տնտեսվարող սուբյեկտն ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն իրականացնում է ազդեցություն մեկ այլ տնտեսվարող սուբյեկտի նկատմամբ, ինչպես նաև՝ մի խումբ տնտեսվարող սուբյեկտների կողմից տնտեսվարող սուբյեկտի հիմնադրումը: Այս օրենքը կարող է արդյունավետորեն օգտագործվել լրատվամիջոցների նկատմամբ, եթե նույնանման հայեցակարգեր սահմանված լինեն նաև «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքում:

Վերջին հինգ տարվա ընթացքում արդյոք որևէ փոփոխություն տեղի է ունեցել լրատվամիջոցների սեփականության մասին օրենսդրությունում: Կան, արդյոք, նշանակալի փոփոխություններ շուկայում, օրինակ՝ նոր ընկերությունների մուտք շուկա կամ ընկերությունների միացում, միաձուլում կամ ձեռքբերում:

Այո, սակայն դրանք Եական փոփոխություններ չեն: Մասնավորապես, «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» նախկին օրենքը^[9], որը գործել է մինչև 2020 թվականի օգոստոսի 7-ը, ուներ նույնանման դրույթ, ինչ «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի 18-րդ հոդվածը: Մասնավորապես, նախկին օրենքում համակենտրոնացման դեմ դրույթն այսպես էր ձևակերպված՝ մեկ իրավաբանական անձը կարող էր ունենալ մեկ հեռուստատեսարձակման և մեկ ռադիոհեռարձակման լիցենզիա: Նաև սահմանում էր, որ մեկ ֆիզիկական անձը և նրա հետ փոխկապակցված անձը չէին կարող լինել կամ հանդիսանալ ավելի քան երկու լիցենզավորված հեռարձակողի հիմնադիր կամ մասնակից (բաժնետեր):

Վերջին հինգ տարվա ընթացքում շուկայում Եական փոփոխություններ չեն եղել, որևէ նշանակալից միաձուլման կամ ձեռքբերման դեպք չի եղել: Նույնիսկ եթե նման միաձուլումներ կամ ձեռքբերումներ տեղի ունեցած լինեին, տեսալսողական մեդիայի մասին օրենսդրությունը չի տրամադրում արդյունավետ գործիքներ նման դեպքերը հայտնաբերելու և կարգավորելու կամ կանխելու համար, որպեսզի այդ կերպ հնարավոր լինի կանխել լրատվամիջոցների բազմակարծության նկատմամբ որևէ ազդեցություն:

Արդյոք որևէ օրակարգային հարց կա օրենսդիրների կամ քաղաքականություն մշակողների մոտ լրատվամիջոցների կենտրոնացման մասին:

Իր 2024 թվականի տարեկան զեկուլցում ՅՈՒՆ-ն հայտարարել է մեդիա սեփականության և տեսալսողական մեդիա ընկերությունների ֆինանսավորման առնչությամբ օրենսդրության բարելավման անհրաժեշտության մասին:^[10] Դա հայտարարելիս ՅՈՒՆ-ն հղում է կատարել Եվրոպայի խորհրդի [Լրատվամիջոցների բազմախոյուրության և լրատվամիջոցների սեփականության թափանցիկության մասին CM/Rec\(2017\)xx հանձնարարականին](#):

2025 թվականի ապրիլին Հանձնաժողովը Հայաստանի բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարությանը ներկայացրել է տեսալսողական մեդիայի մասին օրենսդրության մեջ օրենսդրական փոփոխությունների առաջարկների փաթեթ, որում նաև անդրադարձ է կատարվում լրատվամիջոցների սեփականության վերաբերյալ օրենսդրության կատարելագործման անհրաժեշտությանը, մասնավորապես՝ լրատվամիջոցների սեփականատերերի ֆինանսական աղբյուրների թափանցիկության հարցում՝ հղում անելով Եվրոպայի խորհրդի վերոնշյալ հանձնարարականին:^[11] Սակայն, քանի որ այդ իրադարձությունը տեղի է ունեցել բոլորովին վերջերս, այդ առաջարկի վերաբերյալ մանրամասներ դեռ հայտնի չեն:

Կա, արդյոք, որևէ օրենսդրություն լրատվամիջոցների գործունեության մեջ արտասահմանյան ներդրումների մասին:

Այո: «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի 15-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ հեռարձակողների հիմնադրման ժամանակ կամ դրանից հետո օտարերկրյա կապիտալի մասնակցության բաժինը չպետք է տվյալ կազմակերպության որոշումների ընդունման համար անհրաժեշտ բաժնեմասերի հիսուն տոկոսին հավասար կամ հիսուն տոկոսից ավելի լինի, եթե այլ բան նախատեսված չէ միջազգային պայմանագրով: Նմանապես, մասնավոր մոլտիպլեքսի օպերատորի օտարերկրյա կապիտալի մասնակցության բաժինը չի կարող լինել հիսուն տոկոսին հավասար կամ դրանից ավելի՝ անհրաժեշտ որոշումների կայացման համար, եթե այլ բան նախատեսված չէ միջազգային պայմանագրով:

1.2. Կիրարկումը – լրատվամիջոցների կենտրոնացման հսկողություն և մշտադիտարկում

Առկա է, արդյոք, որևէ ինստիտուցիոնալ համակարգ լրատվամիջոցների կենտրոնացման հարցերով զբաղվելու համար: Ինչ ոլորտներ են ներառված, օրինակ՝ մամուլ, հեռարձակում, կամ նոր տեսակի մեդիաներ: Որոնք են իրավասու մարմինները, որոնք կարգավորում են լրատվամիջոցների կենտրոնացման հետ կապված հարցերը: Որոնք են այդ մարմին՝ օրենքով սահմանված պարտականությունները և լիազորությունները (օրինակ՝ լիցենզիայի տրամադրում, մշտադիտարկում, տույժի ենթարկում և այլն):

Հեռուստատեսության և ռադիոյի հանձնաժողովը (ՀՌՀ), որը տեսալսողական մեդիայի ազգային կարգավորողն է, այն ինստիտուցիոնալ մարմինն է, որը զբաղվում է լրատվամիջոցների կենտրոնացման հարցերով՝ ըստ «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի: ՀՌՀ-ն կարգավորում է հեռուստատեսության և ռադիոյի վերգետնյա հեռարձակումը, արբանյակային և մալուխային տեսալսողական ծառայությունները: ՀՌՀ-ն չի կարգավորում էլեկտրոնային (առցանց) և տպագիր լրատվամիջոցների գործունեությունը:

ՀՌՀ-ի լիազորությունները և պարտականությունները սահմանված են Սահմանադրության 196-րդ հոդվածում և «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի 32-րդ հոդվածում: Ըստ այդ հոդվածների, ՀՌՀ-ն անցկացնում է մուլտիպլեքսի սլոթի օգտագործման մրցույթ, հատկացնում է սլոթ, իրականացնում է իրավաբանական ու ֆիզիկական անձանց հեղինակագործում, ցանցային օպերատորների գործունեության լիցենզավորման մրցույթ, լիցենզառուների կողմից լիցենզիայի պայմանների կատարման նկատմամբ վերահսկողություն, իսկ խախտումներ հայտնաբերելու դեպքում նրանց վարչական պատասխանատվության է ենթարկում, մշակում է քաղաքականություններ և օրենսդրական բարեփոխումների առաջարկություններ, ապահովում է հանրային հեռարձակողի կողմից տեղեկատվական, կրթական, մշակութային և զբաղմունքի համար նախատեսված ծրագրերի բազմազանությունը:

Ինչպես վերը նշվեց, ՀՌՀ-ն ունի սահմանափակ լիազորություններ լրատվամիջոցների կենտրոնացման դեմ պայքարելու համար, ինչը պայմանավորված է «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի բացերով: Մասնավորապես, հանձնաժողովը չունի լիազորություն միջամտելու տեսալսողական մեդիա ծառայություններ մատուցողների միաձուլումներին, միացումներին կամ ձեռքբերումներին, որի արդյունքում անհատ սուբյեկտները ձեռք են բերում զգալի շուկայական ուժ ազգային լրատվամիջոցների ոլորտում՝ օգտագործելով Նախարարների կոմիտեի CM/Rec 2007(2) հանձնարարականում նախատեսված չափանիշները: Օրենքը ՀԱՄ-ների սեփականատերերին չի պարտադրում հանձնաժողովին տեղեկացնել ՀԱՄ-ների ցանկացած ենթադրյալ միացման կամ ձեռքբերման մասին, որպեսզի հանձնաժողովը կարողանա գնահատել դրա հնարավոր ազդեցությունը ՀԱՄ-ների բազմակարծության և բովանդակության բազմազանության վրա և տալ հավանություն կամ կատարել համապատասխան առաջարկություններ:

Եթե կան մեկից ավելի կարգավորող մարմիններ (մեդիայի կարգավորող մարմին, տնտեսական մրցակցության հարցերը կարգավորող մարմին և այլն), ինչպես են այս մարմինների լիազորությունները տարանջատված: Արդյոք նման տարանջատում գործում է, թե՞ այդ մարմինների լիազորությունները համընկնում են, կամ դրանցում կան անորոշ տիրույթներ:

Պաշտոնապես միայն Հեռուստատեսության եւ ռադիոյի հանձնաժողովն է լիազորված զբաղվել ՀԱՄ-ների կենտրոնացման հարցերով: Մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողովը ցանկացած միաձուլում կամ կլանում կարող է գնահատել շուկայական արդար մրցակցության և հակամենաշնորհային կանոնների տեսանկյունից՝ չգնահատելով նման ռիսկերը ՀԱՄ-ների բազմակարծության տեսանկյունից: Անգամ նման պրակտիկա կամ

որևէ դեպք չի եղել, որ Մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողովը գնահատի լրատվամիջոցների միաձուլում կամ կլանում: Պաշտոնապես և ավանդաբար, այս երկու կարգավորող մարմինների լիազորություններն ու գործունեության շրջանակը համարվում են տարբեր և տարանջատված:

Կան, ադյոք, սահմանադրական կամ օրենսդրական երաշխիքներ այդ մարմինները քաղաքական և/կամ առևտրային միջամտությունից պաշտպանելու համար:

ՀՌՀ-ն ստեղծվել է Սահմանադրությամբ: Այն հաշվետու է միայն Ազգային ժողովին: Հանձնաժողովի անդամներն ընտրվում են Ազգային ժողովի կողմից (հոդված 197): Հանձնաժողովի անդամը չի կարող լինել քաղաքական կուսակցության անդամ, չի կարող զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ, իսկ հրապարակային ելույթների ժամանակ պետք է դրսևորի քաղաքական չեզոքություն (հոդված 197): Լրացուցիչ երաշխիքները նախատեսված են «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքում: Մասնավորապես, 32-րդ հոդվածի 9-րդ մասը հստակորեն սահմանում է, որ կարգավորող ազգային մարմինը, նրա անդամները և նրա ստորաբաժանումների աշխատակիցները ենթակա են միայն օրենքին, և նրանց գործունեության վրա ցանկացած անօրինական միջամտություն կամ ազդեցություն արգելվում է: Հանձնաժողովի անդամները չեն կարող զբաղեցնել որևէ պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, մասնավոր կազմակերպություններում, զբաղվել առևտրային գործունեությամբ կամ վճարովի որևէ այլ աշխատանքով, բացառությամբ գիտական, կրթական կամ ստեղծագործական գործունեության (34-րդ հոդվածի 4-րդ կետ):

Ինչպես են սահմանված նշանակման ընթացակարգերը (թափանցիկ, ժողովրդավար և օբյեկտիվ՝ կառուցված են այնպես, որ նվազագույնի հասցվեն քաղաքական կամ առևտրային միջամտության ռիսկերը, օրինակ՝ ներառելով նաև անհամատեղելիության կամ անհամապատասխանության մասին կանոններ):

Հանձնաժողովի անդամներն ընտրվում են Ազգային ժողովի կողմից: Նրանց աշխատանքային գործունեության կարգը սահմանված է «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքում:^[12] Հանձնաժողովի անդամներն ընտրվում են գաղտնի քվեարկությամբ Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երեք հինգերորդով: Հաշվի առնելով, որ խորհրդարանական բացարձակ (սահմանադրական) մեծամասնությունն ունի բոլոր ձայների երեք հինգերորդը, խորհրդարանական փոքրամասնությունը հանձնաժողովում իր թեկնածուին ընտրելու հնարավորություն չունի, եթե մեծամասնությունը դա չի ցանկանում: Սա լուրջ մտահոգություններ է առաջացնում խորհրդարանում քաղաքական մեծամասնությունից հանձնաժողովի անկախության վերաբերյալ: Փաստորեն, սա միակ կարևոր ընթացակարգն է, որի շրջանակներում հանձնաժողովի անկախությունը կասկածի տակ է դրվում: Ներկայիս խորհրդարանական համակարգի պայմաններում Ազգային ժողովում քաղաքական փոքրամասնությունը հնարավորություն չունի, որ իր թեկնածուն ընտրվի հանձնաժողովի անդամ:

Հանձնաժողովի անդամների վրա տարածվում են Սահմանադրության 95-րդ հոդվածին համապատասխան Ազգային ժողովի անդամների համար սահմանված անհամատեղելիության կանոնները: Սրանք սահմանափակումներ են, որոնք սահմանված են նաև «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի 34-րդ հոդվածի 4-րդ մասում, որի մասին նշվել է վերևում: Հանձնաժողովի անդամի լիազորությունների ժամկետը չի կարող կրճատվել: Հանձնաժողովի նախագահն ընտրվում է հանձնաժողովի անդամների կողմից՝ գաղտնի քվեարկությամբ, ձայների պարզ մեծամասնությամբ: Այս ընթացակարգերը գործնականում կիրառվում են: Չի եղել որևէ բողոք կամ դատավարություն, որի ընթացքում Հանձնաժողովի անդամը վիճարկել է պաշտոնի նշանակման որևէ ընթացակարգ:

Արդյոք բյուջեն թույլ է տալիս Հանձնաժողովին պաշտպանել իր անկախությունը, և/կամ պաշտպանել իրեն բյուջետային ճնշումներից, ինչպես նաև՝ պատշաճորեն իրականացնել իր առջև դրված խնդիրները:

Հանձնաժողովը ֆինանսավորվում է պետական բյուջեից: Հանձնաժողովը կազմում է տարեկան բյուջետային ծրագիրը (ծախսերի նախահաշիվը) և այն ներկայացնում Կառավարությանը՝ հաջորդ տարվա պետական բյուջեի ծրագրում ընդգրկելու համար: Հանձնաժողովը ծախսերի նախահաշիվին կարող է ավելացնել նախորդ ֆինանսական տարվա ընթացքում հավաքագրված տուգանքների և պետական տուրքերի գումարի 30 տոկոսը, որը Հանձնաժողովին թույլատրվում է ծախսել իր հայեցողությամբ: Քանի որ պետական բյուջեի նախագիծը պետք է հաստատվի Ազգային ժողովի կողմից, Հանձնաժողովը կարող է բյուջեի նախագծի վերաբերյալ առարկություններ ներկայացնել խորհրդարանի լիազորված նիստում: Հանձնաժողովի 2025 թվականի ընթացիկ բյուջեն 380 մլն դրամ է, որը կազմում է մոտ մեկ միլիոն ԱՄՆ դոլար:^[13] Չի գնահատվել, թե արդյոք տարեկան ֆինանսավորման այդ ծավալը բավարար է այդ սահմանադրական մարմնի անկախությունն ապահովելու համար: ԵԱՀԿ-ն կարծիք է հայտնել, որ «տեսալսողական լրատվամիջոցների մասին» օրենքը պետք է սահմանի չափանիշներ կամ սկզբունք, ըստ որի ցանկացած դեպքում կարգավորող մարմինը պետք է հույսը դնի բավարար միջոցների վրա՝ իր գործունեությունն արդյունավետ, պատշաճ և անկախ կերպով իրականացնելու համար»:^[14] Այս առաջարկությունը մասամբ արտացոլված է օրենքում, քանի որ «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի 38-րդ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է, որ ֆինանսավորումը պետք է բավարար լինի, որպեսզի ապահովի «օրենքով սահմանված խնդիրների և գործառնությունների պատշաճ իրականացման հնարավորությունը», սակայն այս դրույթում չի նշվում անկախության մասին:

Սանկցիաներ կիրառելու ինչ լիազորություններ ունեն իշխանությունները (օրինակ՝ լիցենզիաներ տրամադրելը մերժելու և գործող ՀԼՄ-ների գործունեությունը դադարեցնելու լիազորություններ՝ այն դեպքում, երբ առկա է սպառնալիք բազմակարծությանը, և երբ սեփականության կենտրոնացումը հասել է անընդունելի մակարդակի): Կան, արդյոք, բողոքարկման արդյունավետ մեխանիզմներ:

Հանձնաժողովն իրավունք ունի պահանջել, որ տեսալսողական մեդիա ծառայություն մատուցող ընկերությունները ներկայացնեն պարբերական հաշվետվություններ իրենց հիմնադիրների, սեփականատերերի և բաժնետերերի վերաբերյալ, ներառյալ եկամուտների և դրանց աղբյուրների պարբերական հաշվետվությունը: Վերոնշյալ հաշվետվությունները չներկայացնելու կամ դրանք ոչ ճշգրիտ ներկայացնելու համար հանձնաժողովը իրավասու է կիրառել վարչական տույժեր: Պատժամիջոցները ներառում են նախազգուշացում, տուգանք, հեռարձակման լիցենզիայի կասեցում կամ դադարեցում: Հետևաբար, եթե հեռարձակողը չի տրամադրում սեփականատերերի ճշգրիտ տվյալներ, ներառյալ եկամտի աղբյուրների տվյալները, Հանձնաժողովը կարող է տույժի ենթարկել կազմակերպությանը կամ կասեցնել կամ դադարեցնել հեռարձակման լիցենզիան: Հաշվի առնելով, որ սեփականատերերի վերաբերյալ կեղծ տվյալներ տրամադրելը նաև հանցագործություն է (Քրեական օրենսգրքի 294-րդ հոդված), Հանձնաժողովը, նման տեղեկության հայտնաբերման դեպքում, կարող է դրա մասին հայտնել իրավապահ մարմիններին՝ ենթադրյալ իրավախախտների նկատմամբ քրեական գործ հարուցելու համար: Հանձնաժողովի վերը նշված լիազորությունները տարածվում են նաև այն կազմակերպությունների, ցանցային օպերատորների վրա, որոնք կառավարում են արբանյակային կամ կաբելային հեռուստատեսությունը: 2020 թվականից ի վեր ոչ մի հեռարձակող ընկերություն չի ենթարկվել պատասխանատվության՝ սեփականատերերի մասին տեղեկատվություն չներկայացնելու համար: Սակայն 2020-2024 թվականների հաշվետվությունները ցույց են տալիս, որ կազմակերպությունները ենթարկվել են

պատասխանատվության՝ իրենց ֆինանսական եկամուտների և աղբյուրների վերաբերյալ մանրամասն հաշվետվություններ չներկայացնելու համար:^[15]

Հանձնաժողովի որոշումները կարող են բողոքարկվել Վարչական դատարանում, Վարչական վերաքննիչ դատարանում և Վճռաբեկ դատարանի վարչական պալատում: Բողոքարկման այս մեխանիզմներն ապացուցել են իրենց արդյունավետությունը, քանի որ հանձնաժողովի դեմ հարուցվել են բազմաթիվ դատական գործեր տարբեր հիմքերով, և Հանձնաժողովը դրանց մասին տրամադրում է տեղեկատվություն իր տարեկան հաշվետվություններում:

ՁԼՄ-ների կենտրոնացման աստիճանի գնահատման մեթոդներն ու չափանիշները (օրինակ՝ շեմերը, որոնք հիմնված են օբյեկտիվ չափանիշների վրա, ինչպիսիք են լսարանի մասնաբաժինը, շրջանառությունը, շրջանառությունը/եկամուտը, սեփական կապիտալի բաշխումը կամ քվեարկության իրավունքը՝ հաշվի առնելով ինչպես հորիզոնական ինտեգրումը (միացումներ գործունեության մեկ ճյուղում), այնպես էլ ուղղահայաց ինտեգրումը (միացումներ մեկ անձի, ընկերության կամ ընկերության հիմնական տարրերի խմբի կողմից), արտադրության և բաշխման գործընթացները, ինչպես նաև հարակից գործողությունները, ինչպիսիք են գովազդը):

Ինչպես արդեն նշվեց, լրատվամիջոցների համակենտրոնացման հարցը կարգավորվում է «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքով, ըստ որի՝ մեկ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը չի կարող լինել ոչ ավելի, քան երկու լիցենզավորված տեսալսողական իրավաբանական անձանց հիմնադիր կամ սեփականատեր (օրինակ՝ բաժնետեր, մասնակից): Այդուհանդերձ, «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքը չի սահմանում համակենտրոնացման գնահատման համար այնպիսի հիմքեր, ինչպիսիք են լսարանի մասնաբաժնի չափումը, շրջանառությունը, շրջանառությունը/եկամուտը, բաժնետերերի սեփական կապիտալի բաշխումը կամ քվեարկության իրավունքը և այլն: Համապատասխանաբար, Հանձնաժողովը նման չափանիշների հիման վրա համակենտրոնացումը գնահատելու իրավասություն չունի:

Ձայնի իրավունքի հետ կապված բաժնետիրական կապիտալի բաշխումը կարգավորվում է հակամենաշնորհային օրենսդրությամբ, ինչպես նշվեց վերևում, ըստ որի՝ իրավաբանական անձանց միավորումը, ի թիվս այլ չափանիշների, սահմանվում է որպես տնտեսվարող սուբյեկտի միավորում, որը ձեռք է բերում բաժնետոմսերի 20%-ը կամ մեկ այլ ընկերության ակտիվների 20% -ը:

Այդ մարմինը հաշվետու է, արդյոք, հանրությանն իր գործունեության համար (օրինակ՝ արդյոք նա պարտավոր է հրապարակել հերթական կամ արտահերթ հաշվետվություններ, որոնք վերաբերում են իր գործունեությանը կամ իր լիազորությունների իրականացմանը):

Հանձնաժողովն իր գործունեության բոլոր ոլորտների վերաբերյալ ներկայացնում է տարեկան հաղորդումներ Ազգային ժողովին: Հաղորդումները հրապարակվում են Հանձնաժողովի ինտերնետային կայքում: Տարեկան հաղորդումները պարունակում են տեղեկատվություն բոլոր տեսալսողական մեդիա ծառայություններ մատուցողների ամբողջական ցանկի, օրենսդրական նախաձեռնությունների, թեմատիկ հաշվետվությունների, վարչական ընթացակարգերի, բողոքների մեխանիզմների և կիրառված պատժամիջոցների, լիցենզավորման ընթացակարգերի մասին, ինչպիսիք են մրցույթների հայտարարումը, արդյունքները և լիցենզիաների տրամադրումը, ֆինանսական հաշվետվությունները և այլն: Հանձնաժողովը նաև կազմում ու հրապարակում է թեմատիկ վերլուծություններ, ինչպիսիք են, օրինակ, տեսալսողական մեդիա ծառայություններ

մատուցող կազմակերպությունների 2023 թվականի տարեկան ֆինանսական եկամուտների հաշվետվությունը:^[16]

Կառավարությունը կարող է, արդյոք, կամայականորեն չեղարկել Հանձնաժողովի որոշումը: Որ դեպքերում: Եղել են, արդյոք, պետության կողմից անօրինական միջամտության դեպքեր:

Ոչ, կառավարությունը չի կարող չեղարկել Հանձնաժողովի որոշումները, Կառավարությունը չունի Հանձնաժողովի որոշումները չեղարկելու մեխանիզմ: Դրանք կարող են չեղարկվել միայն Հանձնաժողովի կամ դատարանի կողմից: Վերջին տարիներին իշխանությունների կողմից Հանձնաժողովի ընթացակարգերին կամ որոշումներին կամայական միջամտության որևէ դեպք չի գրանցվել:

Վերջին հինգ տարիների ընթացքում եղել են, արդյոք, միացումների և ձեռքբերումների դեպքեր: Որքանով է Հանձնաժողովն ակտիվորեն և մանրամասնորեն կիրառել ԶԼՄ-ների սեփականության վերաբերյալ դրույթները: Եղել են, արդյոք, դեպքեր, երբ կարգավորող մարմինները մերժել են լիցենզիաները, միացումները կամ հարկադրաբար հրաժարվել գործող լրատվամիջոցների գործունեությունից՝ լրատվամիջոցների սեփականության գերկենտրոնացումից խուսափելու համար: Որոնք են այն հիմնական խնդիրները, որոնց բախվում են իշխանությունները այս օրենքի կիրառման ժամանակ:

Վերջին հինգ տարիների ընթացքում միաձուլման կամ ձեռքբերման ոչ մի դեպք չի գրանցվել: Ինչպես արդեն նշվեց, Հանձնաժողովը չունի ակտիվ գործիքներ միաձուլումներին կամ ձեռքբերումներին միջամտելու և նման գործունեության հետագա կանխարգելման կամ կարգավորման համար՝ ընդհուպ դրա համար համաձայնություն չտալով: Չի գրանցվել որևէ դեպք, երբ Հանձնաժողովը մերժի լիցենզիայի տրամադրումը կամ մերժի միաձուլման կամ նմանատիպ այլ գործողությունների հայտերը՝ հետագա կենտրոնացումը կանխելու նպատակով:

Իշխանությունների կողմից որոշումներ կայացնելու պրակտիկան վկայում է, որ նրանք գործնականում օգտագործում են իրենց լիազորությունները՝ ի շահ հասարակության:

Եղել են, արդյոք, կարգավորող մարմնի լիազորությունների չարաշահման դեպքեր: Ինչ է եղել, և երբ է եղել: Արդյոք կարգավորողը քաղաքական մարմին է, թե տեխնիկական:

Ընդհանուր առմամբ, Հանձնաժողովը հավատարմություն է ցուցաբերում ժողովրդավարական սկզբունքներին, քանի որ նրա որոշումները ծառայում են հասարակության շահերին: Վերջին տարիներին ուղղակի չարաշահումների ակնհայտ դեպքեր չեն արձանագրվել: Հանձնաժողովը հիմնականում դիտարկվում է որպես ոչ քաղաքական մարմին: Միակ բացառությունը վերաբերում է Հանձնաժողովի ձևավորման կարգին, քանի որ Հանձնաժողովի անդամներն ընտրվում են խորհրդարանական մեծամասնությամբ, որի կազմավորման կարգն այնպիսին է, որ խորհրդարանական փոքրամասնությունը հնարավորություն չունի ընտրելու Հանձնաժողովի անդամի իր թեկնածուին:

1.3. Թափանցիկություն և լրատվամիջոցների սեփականություն

Լրատվամիջոցների կողմից սեփականության, ներդրումների և եկամտի աղբյուրների վերաբերյալ թափանցիկության և բացահայտման պարտադիր (իրավական) և ոչ պարտադիր (կամավոր) պրակտիկան:

«Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի 19-րդ հոդվածը սահմանում է, որ տեսալսողական մեդիա ծառայություններ մատուցողները պետք է ապահովեն իրենց ֆինանսական աղբյուրների թափանցիկությունը: Այն պարտավորեցնում է նրանց մինչև յուրաքանչյուր տարվա մայիսի 1-ը հրապարակել տարեկան եկամուտների հաշվետվությունները իրենց լրատվական պորտալներում և բացահայտել իրենց հիմնադիրների և սեփականատերերի (բաժնետերերի) մասին տեղեկությունները: Բացի այդ, 19-րդ հոդվածը պարտավորեցնում է տեսալսողական մեդիա ծառայություններ մատուցողներին, ներառյալ ցանցային օպերատորներին, ներկայացնել Հանձնաժողովին իրենց տարեկան եկամուտների մասին հաշվետվություն: 19-րդ հոդվածը սահմանում է նաև լրատվամիջոցների եկամուտների օրինական աղբյուրների ցանկը, ինչպիսիք են գովազդը, եթերաժամանակը, հովանավորությունը, տեսաբովանդակության վաճառքը, բաժանորդավճարը, հիմնադիրների ներդրումները:

«Չանգվածային լրատվության մասին» օրենքը պահանջում է, որ լրատվամիջոցներն իրենց հարթակներում հրապարակեն որոշակի սահմանափակ տեղեկություններ զանգվածային լրատվության միջոցը ղեկավարող ընկերության մասին, ինչպիսիք են ընկերության անվանումը, հասցեն, պետական գրանցման համարը և այլն: Եթե զանգվածային լրատվության միջոցի սեփականատերը ֆիզիկական անձ է, օրենքը պահանջում է հրապարակել մասնավոր ձեռնարկատիրության պետական գրանցման վկայականի անվանումը և համարը: Այս տեղեկատվությունը կապ է ստեղծում առևտրային կազմակերպությունների կողմից իրենց եկամուտների մասին պետական գրանցամատյանում սեփականատերերի մասին տրամադրվող տեղեկությունների հետ: Օրենքը նաև պահանջում է, որ լրատվամիջոցները հրապարակեն տարեկան ֆինանսական հաշվետվություն՝ բացահայտելով իրենց ֆինանսավորման աղբյուրները, ինչպիսիք են գովազդը, վճարովի եթերաժամը, հրապարակումների, տեսալսողական ձայնագրությունների վաճառքը, բաժանորդների ներդրումները, հիմնադիրների ներդրումները, հովանավորների կողմից հատկացված միջոցները (ներառյալ նվիրատվությունները) և օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներից ստացված ֆինանսական ռեսուրսները: Օրենքը նաև պարտավորեցնում է մեդիա ընկերություններին հրապարակել պարբերական տարեկան հաշվետվություններ իրենց ֆինանսական եկամուտների վերաբերյալ:

«Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» օրենքը բոլոր իրավաբանական անձանց պարտավորեցնում է ընկերությունների վերաբերյալ որոշակի սահմանափակ տեղեկություններ հրապարակել ընկերությունների պետական գրանցամատյանի տվյալների բազայում: Նման տեղեկատվությունը ներառում է կանոնադրությունը, գրանցման վկայականը, հիմնադիր փաստաթղթերը, հարկ վճարողի նույնականացման համարը, ներառյալ բաժնետերերի անձնական տվյալները, բաժնետիրոջ պաշտոնը ստանձնելու ամսաթիվը, նրանց պատկանող բաժնետոմսերի չափը, որպես բաժնետեր նրանց իրավունքների դադարեցման ամսաթիվը և այլն: Բաժնետերերի մասին տեղեկատվություն տրամադրելուց բացի, 2021 թվականից, օրենքի 12.1-րդ գլխի ներդրմամբ, բոլոր տնտեսվարող սուբյեկտները պետք է բացահայտեն իրենց իրական շահառուների և սեփականատերերի անունները: Այս հայեցակարգը ներառվել է «Փողերի լվացման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին» օրենքում, որը որպես «իրական շահառուներ» սահմանում է նրանց, ովքեր արդյունավետորեն ներգրավված են ընկերության որոշումների կայացման գործընթացում կամ տիրապետում են ընկերության բաժնետոմսերի առնվազն 20%-ին:

«Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» օրենքը պարտավորեցնում է իրավաբանական անձանց տրամադրել ծավալուն տեղեկատվություն մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողովին, եթե հանձնաժողովը դիմի նման հարցմամբ: Տեղեկատվություն չտրամադրելը հսկայական վարչական տույժեր է առաջացնում: Որպես կանոն, Հանձնաժողովը նման հարցումներ ուղարկում է տվյալ ընկերության կողմից հակամրցակցային կանոնների խախտման կասկածների հիման վրա, այդ թվում՝ շուկայում գերիշխող դիրք ունենալու վերաբերյալ կասկածը: Այս Հանձնաժողովը, սակայն, դեռևս որևէ գործ չի հարուցել զանգվածային լրատվության միջոցների նկատմամբ:

Որ լրատվական կազմակերպություններն են պարտավոր ներկայացնել հաշվետվություններ: Որ մարմնին պետք է ներկայացվեն հաշվետվությունները: Ում համար պետք է կատարվի բացահայտումը, որքան հաճախ, և որ դեպքում պետք է տվյալները թարմացվեն:

Հաշվետվություններ պարտավոր են ներկայացնել տեսալսողական մեդիա ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունները: Դրանք են՝ հեռուստատեսային ու ռադիոհեռարձակման ընկերություններ, ցանցային օպերատորներ, որոնք ղեկավարում են կաբելային և արբանյակային հեռուստատեսության ցանցեր: Հաշվետվությունները ներկայացվում են Հանձնաժողովին մինչև յուրաքանչյուր տարվա մայիսի 1-ը՝ նախորդ տարվա համար: Բացի այդ, տեսալսողական մեդիա ծառայություններ մատուցող բոլոր կազմակերպությունները պետք է մինչև յուրաքանչյուր տարվա ապրիլի 1-ը իրենց հարթակներում ներկայացնեն իրենց եկամուտների կամավոր հաշվետվություն:

Բացի այդ, բոլոր իրավաբանական անձինք, ներառյալ զանգվածային լրատվության միջոցները, պետք է տեղեկատվություն տրամադրեն Պետական ռեգիստրին, որտեղ բոլոր իրավաբանական անձինք անցնում են պետական գրանցում: Նման տեղեկատվությունը ներառում է փաստաթղթեր ու տվյալներ սեփականատերերի և բաժնետերերի վերաբերյալ: Հաշվետվությունը կազմվում է մեկ անգամ, սակայն վերոնշյալ հաշվետվությունում կատարված բոլոր փոփոխությունները նույնպես պետք է կատարվեն պետական գրանցամատյանում:

Ինչ տեղեկատվություն պետք է բացահայտվի (օրինակ՝ կարևոր անձինք/կազմակերպությունները և նրանց գործառույթները ՉԼՄ-ներում, տեղեկություններ բաժնետերերի և նրանց բաժնետոմսերի չափի, շահառու սեփականատերերի մասին, մարդկանց/կազմակերպության շահերը այլ լրատվամիջոցներում/տնտեսության ճյուղերում, մարդիկ, որոնք ազդում են ծրագրային/խմբագրական քաղաքականության վրա, սեփականատերերի և նրանց ընտանիքի անդամների քաղաքական կամ այլ պատկանելություն, հանրային գովազդից եկամուտներ, ֆինանսավորում այլ արտաքին աղբյուրներից):

Տեսալսողական մեդիա ծառայություններ մատուցողները պետք է ներկայացնեն հաշվետվություն գովազդի, վճարովի եթերաժամի, հովանավորության, սեփական արտադրության տեսաձայնագրությունների, տեսաձայնագրությունների վաճառքի, բաժանորդային վճարի, հիմնադիրների մուծումների եւ օրենքով չարգելված ցանկացած այլ աղբյուրներից ստացված ֆինանսական ռեսուրսների հաշվին ստացված եկամուտների մասին: Նրանք նաև պետք է հաղորդեն տեղեկություններ հիմնադիրների, սեփականատերերի, բաժնետերերի և իրական շահառուների մասին: Հանձնաժողովը չի հրապարակում այդ տեղեկատվությունը, քանի դեռ չի որոշում այն բացահայտել հատուկ զեկուլյոն:^[17]

Բացի այդ, ինչպես նշվեց վերևում, տեսալսողական ծառայություններ մատուցողները պետք է մինչև յուրաքանչյուր տարվա ապրիլի 1-ը ներկայացնեն կամավոր հաշվետվություններ

ֆինանսավորման աղբյուրների, ֆինանսական հաշվետվությունների և տարեկան եկամուտների վերաբերյալ:

Որքանով է այդ տեղեկատվությունը հասանելի հանրությանը: Ինչպես պետք է տեղեկատվությունը հասանելի լինի: Հասկանալի է, արդյոք, այն լայն հանրությանը:

Տեսալսողական մեդիա ծառայություններ մատուցողների կողմից Հանձնաժողովին տրամադրվող տարեկան հաշվետվությունները չեն հրապարակվում Հանձնաժողովի կողմից, սակայն Հանձնաժողովը կարող է նման հաշվետվությունների ամփոփագրերը ներառել իր տարեկան հաշվետվություններում կամ թեմատիկ վերլուծություններում, ինչպես նշված է վերևում: Ինչ վերաբերում է կամավոր հաշվետվություններին, դրանք արվում են հրապարակայնորեն: Այնուամենայնիվ, հաճախ կազմակերպությունները հրապարակում են իրենց տարեկան հաշվետվությունները և կարճ ժամանակ անց հեռացնում դրանք, քանի որ օրենքով պարզ չէ, թե արդյոք զեկույցը պետք է հրապարակված մնա ամբողջ տարվա ընթացքում:

Հարկ է նշել, որ առցանց լրատվամիջոցները և տպագիր մամուլը հաշվետու չեն Հանձնաժողովին: Նրանց գործունեությունն ընդհանրապես չի կարգավորվում որևէ պետական կարգավորող մարմնի կողմից:

Ինչպես է այն վերահսկվում և կարգավորվում: Նախատեսված են, արդյոք, պատասխանատվության միջոցներ հաշվետվություն չներկայացնելու համար:

Հանձնաժողովը կարող է վարչական պատասխանատվության ենթարկել հաշվետվություններ չներկայացնելու համար՝ նշանակելով վարչական տույժեր: Այդ որոշումները հրապարակվում են Հանձնաժողովի ինտերնետային էջում, իսկ վարչական տույժերի վերաբերյալ ամփոփ տեղեկատվությունը հրապարակվում է տարեկան հաղորդումներում: Ինչպես նշվեց վերևում, Հանձնաժողովը չունի լիազորություններ տպագիր և առցանց լրատվամիջոցների նկատմամբ:

Թափանցիկության մասին դրույթներ. արդյոք պատասխանատու մարմինը հետևում է այս դրույթի կատարմանը: Արդյոք լրատվամիջոցները կատարում են պահանջները:

Հանձնաժողովը հետևում է տեսալսողական մեդիա ծառայություններ մատուցողների գործունեությանը, այդ թվում՝ կամավորների տարեկան հաշվետվությունների տրամադրմանը: Հանձնաժողովը լիազորված չէ վերահսկել առցանց լրատվամիջոցները և տպագիր մամուլը: Նրանց հաշվետվությունները չեն վերահսկվում որևէ կարգավորող մարմնի կողմից:

1.4. Լրատվամիջոցների վրա պետական ազդեցության այլ եղանակներ

Արդյոք պետությունը սահմանում է հարկեր կամ տուրքեր զանգվածային լրատվության միջոցների նկատմամբ: Արդյոք պետական հարկային քաղաքականությունն ու գործելակերպը խտրական են որոշ մասնավոր լրատվամիջոցների նկատմամբ:

2007 թվականի «Գալա» հեռուստաընկերության հայտնի գործիչ ի վեր, որն ավարտվել է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում հաղթանակով, որևէ նման պրակտիկա կամ դեպք չի արձանագրվել:^[18]

Ինչ խոչընդոտներ է ստեղծում նորմատիվային և ինստիտուցիոնալ համակարգը մեդիաշուկա նոր մասնակիցների մուտքի համար (օրինակ՝ մուտքի վճարներ կամ այլ սահմանափակումներ):

Նոր մասնակիցները պետք է լիցենզիա ստանան Հանձնաժողովից, որը տրվում է, եթե ընկերությունը հաղթում է Հանձնաժողովի կողմից անցկացվող մրցույթում: Հաղթողը որոշվում է, եթե հայտը և բիզնես առաջարկը մրցունակ են և համապատասխանում են «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի 46-րդ հոդվածով սահմանված որոշակի չափանիշներին, ինչպիսիք են սեփական ծրագրերի գերակայությունը, հայկական ծրագրերի գերակայությունը, բազմակարծություն ապահովելու կարողությունը, ֆինանսական և տեխնիկական հնարավորությունները և այլն: Օրենքով նախատեսված չէ ոչ մեկնարկային վճար, ոչ էլ որևէ այլ սահմանափակում: Մրցույթին մասնակցելու համար անհրաժեշտ է վճարել պետական տուրք, սակայն այն մեծ չէ:

Արդյոք ՉԼՄ-ների կենտրոնացումը որևէ դեր ունի սպեկտրի բաշխման գործընթացում:

Նման խնդիրներ երբեք չեն արձանագրվել:

Արդյոք հանրային, մասնավոր և հանրային հեռարձակողների միջև հաճախականությունների բաշխման վերաբերյալ որոշումների կայացման գործընթացը թափանցիկ է, բաց, լայն մասնակցության վրա հիմնված և վերահսկվում է անկախ կարգավորող մարմնի կողմից, որը համապատասխանում է միջազգային չափանիշներին և գերծ է քաղաքական կամ առևտրային միջամտությունից կամ որևէ շահադիտական շահերի վերահսկողությունից:

Որոշումների կայացման գործընթացը մրցակցային է: Որոշումը կայացվում է մրցույթի ընթացքում, որին մասնակցում են թեկնածուները, և հաղթողը որոշվում է «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի 46-րդ հոդվածով սահմանված չափանիշների հիման վրա: Դժվար է գնահատել, թե արդյոք որևէ քաղաքական ազդեցություն իրականացվում է որոշումների կայացման գործընթացի վրա, հաշվի առնելով, որ Հանձնաժողովի բոլոր անդամներն ընտրվում են խորհրդարանում քաղաքական բացարձակ մեծամասնության կողմից:

Արդյոք պետական գովազդն արդարացիորեն է բաշխվում ՉԼՄ-ների միջև, օրինակ՝ դրանց լսարանի մասնաբաժնի համամասնությամբ: Ինչպես կբնութագրեք պետական գովազդի տարածման կանոնները: Արդյոք մոնիտորինգ է իրականացվում:

Հանրային գովազդի այս հայեցակարգը չի դիտարկվում տեսալսողական մեդիայի մասին օրենսդրության մեջ: Այն չունի սահմանում և գովազդի տեղադրման վերահսկման մեխանիզմ: Պետական միջոցների ոչ թափանցիկ բաշխումը վերահսկելու և բացահայտելու համար բացակայում են իրավական հիմքերը և մեխանիզմը, օրինակ՝ Կառավարությանը ձեռնտու բովանդակություն հրապարակող որոշ լրատվամիջոցների աջակցության կամ սուբսիդավորման համար: ՉԼՄ-ների մասին օրենսդրությունը չի նախատեսում ՉԼՄ-ների սուբսիդավորման հիմնադրամի ստեղծում:

Իրականացվում է, արդյոք, գովազդի մոնիտորինգ:

Հանձնաժողովն իրավասու է մշտադիտարկել հեռուստատեսային գովազդը «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի հիմքով:

Կան, արդյոք, այլ օրենքներ կամ քաղաքականություն, որոնց միջոցով պետությունը միջամտում է մեդիաբիզնեսին (օրինակ՝ կայքերի արգելափակում, գրաքննություն): Արդյոք մամուլի ազատությունն ու խմբագրական անկախությունը երաշխավորված են օրենքով, և արդյոք դրանք գործնականում պահպանվում են:

Մամուլի ազատությունը, ներառյալ գրաքննության արգելքը, երաշխավորված են Սահմանադրությամբ (Հոդված 42) և «Ձանգվածային լրատվության մասին» օրենքով (Հոդված 4):^[19] Խմբագրության անկախությունը երաշխավորվում է «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքով (Հոդված 1-ին, մաս 1, կետ 1): Կայքերի արգելափակումը թույլատրող օրենք գոյություն չունի: Որոշ բովանդակություններ կարող են արգելափակվել կամ հեռացվել որպես իրավական պաշտպանության միջոցներ՝ զրպարտության վերաբերյալ գործերով և դատարանի որոշման հիման վրա: Քրեական հետապնդման դեպքում նույնպես կարող է կիրառվել արգելադրում համացանցային բովանդակության վրա: Պետական մարմինները գործնականում հարգում են մամուլի ազատությունը:

Եղել են, արդյոք լուրջ փոփոխություններ վերջին հինգ տարիներին այս հարցերի վերաբերյալ՝ պետական գովազդ, սպեկտրի բաշխման գործընթաց, հարկեր ԶԼՄ-ների համար: Եղել են, արդյոք, կոնֆլիկտային դեպքեր կամ դատական հայցեր այս հարցերի շուրջ:

«Տեսալսողական մեդիայի մասին» 2020 թվականի օրենքում ներդրվել է սպեկտրի բաշխման նոր մեթոդ, որով հեռարձակման հաճախականությունների բաշխման նախկին շրջանակները փոխարինվել են մուլտիպլեքսավորման իրավական կառուցակարգով: Լիցենզավորման ընթացակարգերի իրավական կարգավորումներում էական փոփոխություններ տեղի չեն ունեցել «Տեսալսողական մեդիայի մասին» 2020 թվականի օրենքով:

1.5 Համացանցի չեզոքություն և մեդիայի բազմազանություն

Իրավական կառուցակարգը

Ինչ օրենքներով կամ այլ նորմերով է կարգավորվում համացանցի չեզոքությունը, եթե այդպիսիք առկա են:

«Էլեկտրոնային հաղորդակցության մասին» օրենքը^[20], որը համացանցը կարգավորող հիմնական օրենքն է, չի պարունակում որևէ նորմ համացանցի չեզոքության սկզբունքի մասին: 2014 թվականի օգոստոսի 28-ին Կառավարությունն ընդունել է համացանցի սկզբունքների մասին հռչակագիր^[21], որը նախատեսում է համացանցի զարգացման 17 սկզբունք, և դրանց թվում նշվում է նաև համացանցի չեզոքության սկզբունքը, ներառյալ դրա հետ կապված այլ սկզբունքներ, ինչպիսին են մարդու իրավունքների պաշտպանության, անձնական տվյալների պաշտպանության, անչափահասների պաշտպանության, տեղեկատվության տարածման խթանման սկզբունքները: Կառավարության վերոնշյալ որոշումը, սակայն, անվավեր է ճանաչվել 2022 թվականի հունվարի 1-ին: Ներկայում որևէ իրավական փաստաթղթում սահմանված չէ համացանցի չեզոքության սկզբունքը:

Նկարագրեք այդ նորմերը (սահմանադրական նորմեր, նորմատիվ իրավական ակտեր, որոշումներ, գերատեսչական որոշումներ (և այլն)):

Տե՛ս վերևում:

Ինչպես է օրենքը սահմանում համացանցի չեզոքությունը:

Տե՛ս վերևում:

Եթե համացանցի չեզոքությանը վերաբերող օրենքներ չկան, արդյոք առաջարկվել է ընդունել նման օրենք:

Ոչ:

Նախկինում առաջարկվել են, արդյոք, օրենքներ, որոնք ուղղված են համացանցի չեզոքության ապահովմանը:

Ոչ:

Օրենսդիրները քննարկում են, արդյոք, համացանցի չեզոքության հարցը:

Ոչ:

Կիրարկումը

Ինչպես է կարգավորվում համացանցի չեզոքությունը:

Չի կարգավորվում:

Կարգավորող որ մարմիններն են պատասխանատու համացանցի չեզոքության նորմերի պահպանման համար:

Կարգավորող մարմիններ չկան:

Հարկադրանքի ինչ մեխանիզմներ կան (սանկցիաների սահմանում, կամավոր համաձայնագրեր և այլն):

Հարկադրանքի մեխանիզմները բացակայում են:

Եթե գոյություն ունեն հարկադրանքի մեխանիզմներ, արդյոք դրանք արդյունավետ են:

Նման մեխանիզմներ գոյություն չունեն:

Հարկադրանքի որ մեխանիզմներն են արդյունավետ եղել, որոնք՝ ոչ:

Տե՛ս վերելում:

Որ կազմակերպությունների նկատմամբ են կիրառվում համացանցի չեզոքության նորմերը, որն է համացանցի չեզոքության կարգավորման շրջանակը (լայնաշերտ կապ, բջջային կապ և այլն):

Նման հատուկ մարմիններ գոյություն չունեն:

Ինչ բացառություններ կան համացանցի չեզոքության կանոններից (հոսքերի կառավարում, անվտանգություն, բովանդակության օրինականություն):

Ոչ մեկը:

[1] «Տեսալսողական մեդիայի մասին օրենք», ընդունվել է 2020թ. օգոստոսի 7-ին:

[2] Օրենքի ամբողջական անվանումն է՝ «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման, իրավաբանական անձանց առանձնացված ստորաբաժանումների, հիմնարկների և անհատ ձեռնարկատերերի պետական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենք, ընդունված 18 օգոստոսի, 2001թ. -ին:

[3] «Չանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենք, ընդունված 2004 թվականի փետրվարի 8-ին:

[4] «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք, ընդունված 2000 թվականի դեկտեմբերի 15-ին:

[5] Քրեական օրենսգիրք, ուժի մեջ է մտել 2022 թվականի հուլիսի 1-ին:

- [6] «Փողերի լվացման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին» օրենք, ընդունվել է 2008թ. սեպտեմբերի 30-ին:
- [7] ՀՀ սահմանադրություն, ընդունված 12.06.2015:
- [8] ՀՀ հարկային օրենսգիրք, ընդունվել է 2018թ. հունվարի 1-ին:
- [9] «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» օրենք, որն ընդունվել է 2000 թվականի նոյեմբերի 18-ին:
- [10] 2024թ. տարեկան զեկույց: Բաժին 4: Տեսալսողական մեդիան կարգավորող օրենքներում փոփոխություններ կատարելու անհրաժեշտության վերաբերյալ: Ենթաբաժին 4. Տեսալսողական մեդիայի սեփականատերերի և ֆինանսավորման թափանցիկություն:
- [11] ՀՌՀ-ն՝ տեսալսողական մեդիայի մասին օրենսդրությունում փոփոխության կատարման անհրաժեշտության մասին, «Առավոտ» օրաթերթ, ապրիլի 15, 2025 թվական, հոդվածն ամբողջությամբ հայերենով հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://www.aravot.am/2025/04/15/1481628/>
- [12] Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կանոնակարգ սահմանադրական օրենք, *ընդունվել է 16.12.2016* (առ 2024 թվականի դեկտեմբերի 4-ի փոփոխություններով)
- [13] Armenia to allocate nearly \$1m to ensure 'freedom and independence of broadcast media in 2025. ARCA գործակալություն, 29.10.2024:
- [14] «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքի վերլուծությունները: Պատրաստել է արտահայտվելու ազատության հարցով անկախ փորձագետ Ջոան Բարատա Միրը՝ ԵԱՀԿ գրասենյակի պատվերով: Փետրվար, 2021. Էջ 17: Նյութը հասանելի է անգլերենով:
- [15] Տե՛ս, օրինակ, Հանձնաժողովի 2024թ. տարեկան զեկույցը, Էջ 44:
- [16] Տեսալսողական մեդիայի ոլորտում գործող՝ Հանձնաժողովի կողմից կարգավորվող ընկերությունների 2023 թվականի հասույթը: Ամբողջական տեքստը հասանելի է այս հղումով՝ <https://tvradio.am/wp-content/uploads/2024/12/%D5%80%D5%A1%D5%BD%D5%B8%D6%82%D5%B5%D5%A9-2023.pdf>
- [17] Տե՛ս տողատակի ծանոթագրությունը 16:
- [18] Չապ ՄՊԸ-ն ընդդեմ Հայաստանի, թիվ. 15485/09, ECHR, 04/05/2017:
- [19] «Ձանգվածային լրատվության մասին» օրենքը, ընդունված 2004 թվականի օգոստոսի 2-ին:
- [20] «Էլեկտրոնային հաղորդակցության մասին» ՀՀ օրենք, որն ընդունվել է 2005 թվականի հուլիսի 8-ին:
- [21] Քաղվածք ՀՀ կառավարության 2014 թվականի օգոստոսի 14-ի նիստի Ն34 արձանագրությունից ինտերնետ կառավարման սկզբունքները հաստատելու մասին (ուժը կորցրած է ճանաչվել 21.10.2012թ.՝ համաձայն 21.10.2014 թ. Ն 1728-Ն որոշման 1-ին բաժնի: